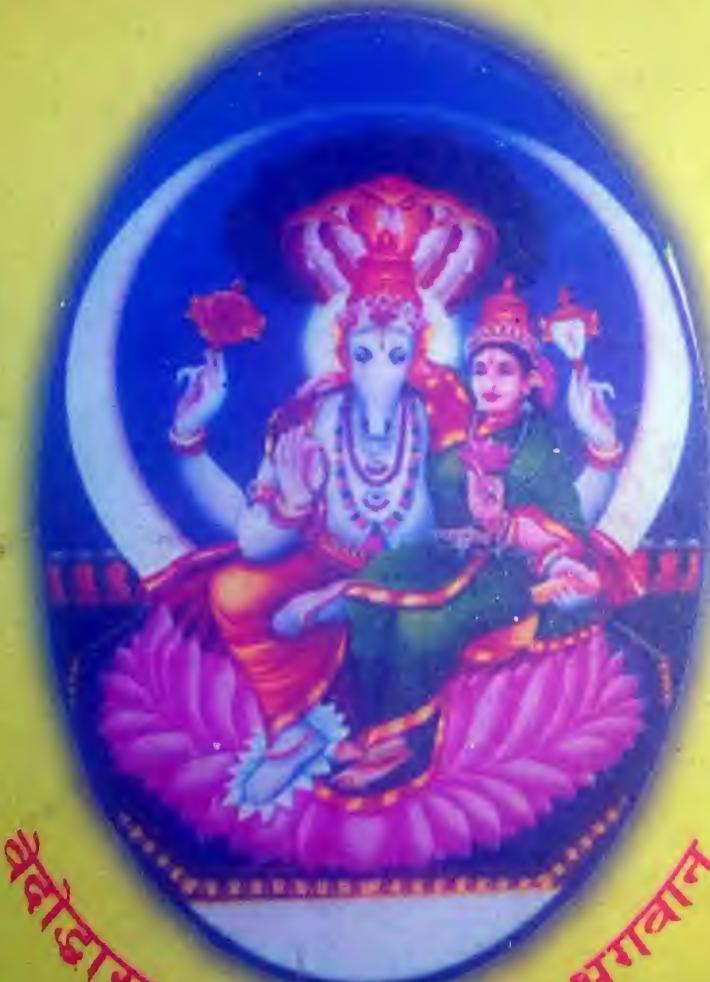

श्रीमते रामानुजाय नमः

सूक्तानि तैत्तिरीयोपनिषद्च

प्रेषारक श्रीलक्ष्मीहर्षीव भगवान्

प्रकाशक

श्रीवैष्णव युवा परिषद्, नेपाल
केन्द्रीय समिति

यो ब्रह्माणं विदधाति पूर्वं यो वै वेदांश्च प्रहिणोति तस्मै ।

तं ह देवमात्मबुद्धिप्रकाशं मुमुक्षुर्व शरणमहं प्रपद्ये ॥

श्वेताश्वेतरोपनिषद् ६-

श्रीमते रामानुजाय नमः

काठमाण्डौ गौशाला बत्तीसपुतलीस्थित श्रीवेङ्कटेश मन्दिर(देवस्थान)का महन्त एवं श्रीवैष्णव आचार्य परिषद्का केन्द्रीय
सदस्य श्री १००८ स्वामी पद्मधराचार्यज्यूका शुभ मंगलानुशासनका साथ प्रकाशित

सूक्तानि तैत्तिरीयोपनिषद्च्च

प्रकाशकः

श्रीवैष्णव युवा परिषद्, नेपाल,
केन्द्रीय समिति

प्रकाशकीय

ऋग्यजुः सामरूपाय वेदाहरणकर्मणे ।
प्रणवोदगीथवचसे महाश्वशिरसे नमः ॥

वेद, स्मृति, इतिहास, पुराण आदि धर्मग्रन्थहरू नै वैदिक सनातन धर्मका मूल हुन् । अतः वैदिक सनातन धर्मावलम्बीहरूको जीवन यिनै ग्रन्थहरूले निर्दिष्ट गरेको पद्धतिअनुसार चलिआएको छ । यसमा पनि श्रीवैष्णव सम्प्रदाय परम वैदिक सम्प्रदाय भएकोले अनादि कालदेखि नै यस सम्प्रदायका देवकार्य तथा पितृकार्य लगायतका सबै कार्यहरू वैदिक पद्धतिअनुसार हुँदै आएका छन् । त्यसैले श्रीवैष्णव सम्प्रदायका नित्य-नैमित्तिक सबै कर्महरूमा वैदिक मन्त्रहरू उच्चारण गरिन्छन्, सूक्तहरू पाठ गरिन्छन् । यसरी पाठ गरिने सूक्तहरू धेरै छन् जुन सूक्तहरू विभिन्न वेदका विभिन्न शाखाहरूमा छरिएर रहेका छन् । त्यसैले ती सबै सूक्तहरू सबैलाई सहजै उपलब्ध हुन सक्तैनन् । अतः प्रायः प्रतिदिन हरेक वैष्णवका घरघरमा तथा मठ मन्दिरहरूमा पाठ हुने केही प्रसिद्ध सूक्तहरू तथा अतिप्रसिद्ध तैत्तिरीयोपनिषत् समेत समेटेर यो लघु पुस्तक तयार गरिएको छ ।

वैदिक मन्त्र एवं सूक्तहरूको पठन पाठन श्रुतिपरम्पराअनुसार हुनुका साथै विभिन्न वेद र तिनका शाखाहरूको पाठविधि पनि भिन्न भिन्न हुने भएकाले यी सूक्तहरूमा पाठभेद पाइन्छ । त्यसैले यस प्रकाशनमा दिव्यदेशहरूमा हुने पाठपद्धतिलाई नै मुख्य आधार मानेर त्यसैअनुसार प्रकाशन गरिएको छ । साथै पाठभेदलाई पनि पाद-टिप्पणीमा राखिएको छ जसबाट दुवै प्रकारका पाठहरूको ज्ञान हुनेछ । यस पुस्तकमा स्वस्तिवाचन र पुरुषसूक्त शुक्लयजुर्वेद माध्यन्दिन शाखाअनुसार राखिएका छन् भने कृष्णयजुर्वेद तैत्तिरीय शाखा अन्तर्गतको पुरुषसूक्त पनि राखिएको छ । श्रीसूक्तमा धेरै प्रकारका पाठभेदहरू प्रचलनमा रहेका पाइएकाले ऋग्वेद संहितामा जस्तो छ तथा हाम्रो सम्प्रदायअनुसार जति पाठ हुन्छ त्यसैअनुसारले राखिएको छ, साथै अर्को प्रचलित पाठलाई पनि त्यसपछि राखिएको छ । यस्तै प्रकारका पाठभेदहरू अन्य सूक्तहरू तथा उपनिषदमा पनि पाइन्छन्, अतः यहाँ मूलमा जति पाठहरू राखिएका छन् ती पाठहरू सम्प्रदाय परम्परामा गरिने पाठहरू हुन् तथा पाद टिप्पणीमा राठहरू पाठभेद हुन् ।

सूक्तानि तैत्तिरीयोपनिषद्च नामक पुस्तक धेरै वर्ष पहिले श्रीमद्रामानुज वेदविद्याश्रम गैँडाकोटबाट प्रकाशित भएको थियो, त्यसै यसै प्रकारका अन्य पुस्तकहरू अन्यत्रबाट पनि विभिन्न समयमा प्रकाशित भइसकेका छन् तर ती पुस्तकहरू अहिले उपलब्ध छैनन् तथा पुनः प्रकाशित पनि भएको पाइँदैन, अतः सबैलाई अत्यावश्यक यो पुस्तकको साहै खाँचो भएकोले श्रीवैष्णव युवा परिषद्ले विशेष संशोधन गरी प्रकाशन गरेको हो । अतः यसले सबैको खाँचोलाई पूर्ति गर्नेछ भन्ने हाम्रो विश्वास छ । श्रीवैष्णव युवा परिषद्, मकवानपुर जिल्लाका सचिव श्री अनन्त बाँस्कोटाले अति परिश्रमका साथ सूक्तहरू संकलन गरेर संस्कृत १९ नामक फन्टमा टाइप गरी प्रकाशनका लागि तयार गर्नुभएको कम्प्युटर कपी युवा परिषद्ले प्रकाशनका लागि उहाँसँग अनुमति लिएको थियो तर त्यस फन्टको वर्णविन्यास अलिक भिन्न प्रकारको भएको एवं वेदमा प्रयोग हुने सबै अक्षर तथा संकेतहरू प्रचलित नेपाली फन्टहरूमा नपाइएकाले नेपालमै वैदिक फन्ट निर्माण गरी त्यसै फन्टमा यो पुस्तक तयार गरिएको छ ।^१ फन्ट निर्माणको सबै आर्थिकभार श्रीवेंकटेश मन्दिर काठमाण्डौका मठाधीश, श्रीवैष्णव आचार्य परिषद्का सदस्य, हामी युवाहरूका प्रेरणाका स्रोत श्रीपद्मधराचार्य स्वामीज्यूले वहन गरिदिनुभयो । साथै यो पुस्तक प्रकाशनमा लाग्ने आर्थिकभारको वहन पनि श्री स्वामीज्यूकै आज्ञा अनुसार काठमाण्डौ थापाथली निवासी श्रीआत्माराम मुरारका तथा श्रीमती देवनायकी मुरारका रा.दासीले गरिदिनुभयो, जसका कारण यस ग्रन्थको प्रकाशन अनुसारको पाठहरूका बारेमा जानकारी गराएर यस कार्यलाई सफल बनाउन मार्गदर्शन गर्नुहुने श्रीलक्ष्मीनारायण मन्दिर, पाञ्चाली, विराटनगरका महन्त एवं श्रीवैष्णव परिषद् मोरङ्गका अध्यक्ष श्री अच्युतप्रपन्नाचार्य स्वामीज्यूलाई पनि साष्टाङ्ग गर्दछौं । यसैगरी यो पुस्तक प्रकाशन गर्ने कार्यका सूत्रधार श्रीवैष्णव युवा परिषद्, क्षेत्रीय समिति, वराहक्षेत्रका सचिव श्री रामानुज नेपाललाई पनि मंगलानुशासन गर्दछौं । यसैगरी यो पुस्तक तयार गर्न कम्प्युटर टाइप, सेटिङ एवं डिजाइनिङ आदि कम्प्युटरसँग सम्बन्धित सबै कार्यहरू कुशलताका साथ गर्नुहुने श्रीजयप्रसाद पोखेल (संगीत) लाई

१. यदि कसैलाई यो फन्ट आवश्यक परेमा श्रीवेंकटेश मन्दिर बत्तीस पुतली काठमाण्डौमा श्री स्वामीज्यूसँग सम्पर्क गर्नु होला ।

‘नाम लक्षण ते देवताएँ लुड़ते नहीं निराकार तात्त्व न देते, तर शुद्धशुद्ध ते वहां एक शैसाम लाठे आवरण वा
ही भावह जहाहनाही नी भावह नाही ते गदीं अनभी ते जवाही थे दृप्त त्यानवा । ते दृक्कल्पी गवाना, स्वर्गीया
उपर्यासी अद्य लाभाल उक्ता एक्की जाप्त अन्दकाली एहुलपांच रुक्मिणी वर्ण गां धारन गांगुली-पूर्णिमा शोहर,
प्राणाता कैदीं आश्रीर्व, गोह सहाय विश्वनाथाक उपायक त्यावरन-विकारेन शाप ते दुर्दर्श तवह त्वां दी ते ए
महामुकुर गाँड़ी- दस्तीं नामाल-वर्ष, तेहों एक्की जाहार यांगुली ।

कर्तव्या वसान चेतो तुहि विष्णु- त्यक्ताहु लक्ष्मी लक्ष्मणा गुहा ते सत्त्वात्ते त्य दुर्भव दिनाकु नदेव तदा जनुवेग-गद्दी-
द्विगम्भारी तन्त्रके गोपा सहा ते नामाहु प्राप्त एव विवाहम यात्यहु एव विवाहम तीव्र मूल उत्तम गोपाल तीव्र
स्वर्तुवाह श्वेति अप्ती दुर्द अकाको दुर्दक प्रकाशन गां देवेशार्थ गवाहायका उभयं तथा-भूमधावरहुको दुर्दण पर्दे लालिगम
विवाहम तीव्र गोपी ।

॥ उपायोऽन्तर्वाप ॥

भुवान २०२३

कृतीष्वर्ण युवा नीलानं देवानं
केन्द्रीय वाद गोपी ।

१. स्वस्तिवाचनम् (भद्रसूक्तम्)	१
२. पुरुषसूक्तम् (शुक्लयजुर्वेद)	३
३. पुरुषसूक्तम् (कृष्णयजुर्वेद)	५
४. नारायणानुवाकः	७
५. विष्णुसूक्तम्	९
६. श्रीसूक्तम्	१०
७. भूसूक्तम्	१३
८. नीलासूक्तम्	१४
९. शान्तिपञ्चकम्	१५
१०. नारायणोपनिषद्	१७
११. तैत्तिरीयोपनिषद्	१९

॥ ३० ॥

॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

स्वस्तिवाचनम् (भद्रसूक्तम्)

हरिः ३० आनो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतो दंब्धासोऽअपरीतासऽउद्भिदं । देवानो यथा
सद्मृद्वृधेऽसुन्प्रायुवोरक्षितारोदिवेदिवे ॥१॥ देवानांभद्रासुमतिर्त्र्यौजूयतान्देवानाऽरातिरभिनोनिवर्त्तताम् ।
देवानाऽसुकर्यमुपसेदिमा ब्रह्मन्देवान्ऽआयुः प्रतिरन्तु जीवसे ॥२॥ तात्पूर्व्यां निविदाहूमहे
ब्रयम्भगम्मित्त्रमदितिन्दक्षमस्तिधम् । अर्थमणं ब्रह्मणसोममश्वना सरस्वतीनः सुभगामयस्करत् ॥३॥ तन्मोव्वातो
मयोभुव्वातु भेषजन्तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः । तदग्रावाणः सोमसुतोमयोभुवस्तदश्विना शृणुतन्धिष्या युवम् ॥४॥
तमीशानञ्जगतस्तस्तथुष्पतिनिधयज्ज्ञवमवसेहूमहेव्यम् । पूषानोयथाव्वेद सामसद्वृधे रक्षिता पायुरदंब्धः स्वस्तये ॥५॥
स्वस्तिनऽइन्द्रौ वृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्ताक्षर्योऽअरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥६॥ पृष्ठदश्वा
मरुतः पृश्निमातरः शुभं व्यावानो विदथेषु जगमयः । अग्निजिह्वामनवः सूरचक्षसोविश्वे नो देवाऽवसागमन्त्रिह ॥७॥
भद्रङ्गण्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यत्वाः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाऽसस्तनूभिव्यशेमहि देवहितं व्यदायुः ॥८॥
शतमित्रुशरदोऽअक्षित देवा यत्वानश्चक्रा जरसन्तनूनाम् । पुत्रासो यत्रपितरोभवन्तिमानो मद्यारीरिषतायुग्मन्त्रोः ॥९॥

अदिति॒द्यौरदिति॒रन्तरि॒क्षमदिति॒मर्मा॒ता सपि॒तासपुत्रः । ष्विश्वेदे॒वाऽअदिति॒ः पञ्चजना॒ऽअदिति॒ज्जाति॒मदिति॒ ज्जनि॒त्वम् ॥१०॥
तंपत्कनौभि॒रनुगच्छेमदेवा॒ः पुत्रै॒भ्रातृ॒भिरुत्वा॒हिरण्णयै॒ । नाकङ्गृभ्णा॒नाः सुकृतस्यलोके॒ तृतीयै॒ पृष्ठेऽधिरोचने॒दिवः ॥११॥
द्यौः शान्तिरन्तरि॒क्ष॒शान्तिः॒ पृथि॒वी शान्तिराप॒शान्तिरोषधयै॒ शान्तिः॒ । वनस्पतयै॒ शान्तिर्विश्वेदे॒वाः॒ शान्तिर्ब्रह्म॒शान्तिः॒
सर्व्वै॒ शान्तिः॒ शान्तिरिव॒ शान्तिः॒ सामाशान्तिरिधि॒ ॥१२॥

ॐ यतोयतः॒ सुमीहसे॒ ततोनोऽअभयङ्कुरु । शन्तै॒ कुरुप्रजाभ्योभयन्तः॒ पशुभ्यै॒ ॥१३॥

॥ इति स्वस्तिवाचनम् ॥

पुरुषसूक्तम्

(शुक्लयजुर्वेद-माध्यन्दिनशाखा अध्यायः - ३१)

हरिः ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षः सहस्रपात् । सभूमिः सुर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठदशाङ्गुलम् ॥१॥
 पुरुषः एवेदं सर्वं अथ द्भूतं अथ च भाव्यम् । उतामृतत्वस्येशानो वदन्नैनातिरोहति ॥२॥ एतावानस्य महिमातो ज्यार्याँश्च पुरुषः ।
 पादोऽस्य विश्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतन्दिवि ॥३॥ त्रिपादूर्ध्वऽउदैत्पुरुषः पादोऽस्येह भवत्सुनः ।
 ततो विष्वद्व्यक्त्रामत्साशनानशनेऽअभि ॥४॥ ततो विराङ्गायत्र विराजोऽअधिपूरुषः । स जातोऽअत्यरिच्यत
 पश्चाद्भूमिमथो पुरुः ॥५॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वं हुतः सम्भृतम्पृषदाज्ज्यम् । पशुस्ताँश्चक्रेष्वायव्यानारण्णया ग्राम्याश्च ये ॥६॥
 तस्माद्यज्ञात्सर्वं हुतः ऋचः सामानिजज्ञिरे । छन्दोऽसिजज्ञिरेतस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥७॥ तस्मादश्वाऽअजायन्त येके
 चौभयादतः । गावो ह जज्ञिरे तस्मात्स्माज्जाताऽअजावयः ॥८॥ तं यजम्बर्हिषि प्रौक्षन्तपुरुषज्ञातमग्रतः ।
 तेन देवाऽअयजन्त साङ्ग्याऽऋषयश्च ये ॥९॥ यत्पुरुषं क्वदधुक्तिधाव्यकल्पयन् । मुखङ्कमस्यासीत्कम्बाहू
 किमूरुपादोऽउच्यते ॥१०॥ ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः । ऊरुतदस्य वदद्वैश्यः पदभ्याऽशूद्गोऽअजायत
 ॥११॥ चन्द्रमामनसो जातश्वक्षोः सूर्योऽअजायत । श्रोत्राद्वायुश्च प्राणश्वमुखादग्निरजायत ॥१२॥

नाभ्याऽआसीदुन्तरिक्षं शीष्णोद्यौः समवर्त्तत । पृदभ्याम्भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकाँरऽअकल्पयन् ॥१३॥ अत्युरुषेण हविषादेवा
 वृज्ञमतन्वत । वृसन्तोस्यासीदाज्ज्यङ्ग्रीष्मऽइधम् शरद्विः ॥१५॥ सप्तास्यासपरिधयस्त्रिः सप्तसमिधः कृताः । देवा
 वृद्धजन्तन्वानाऽबृद्धपुरुषम्पशुम् ॥१५॥ वृज्ञेन वृज्ञमयजन्त देवास्तानिधर्माणिप्रथमान्यासन् ।
 तेहनाकमहिमानः सचन्तवत्त्रपूर्वे साद्ध्याः सन्तिदेवाः ॥१६॥ अदभ्यः सम्भृतः पृथिव्यै रसाच्च विश्वकर्मणः समवर्त्तताग्रे ।
 तस्य त्वष्टाविदध्द्रूपमैति तन्मत्यस्य देवत्वमाजानमग्रे ॥१७॥ वेदाहमेतं पुरुषं महान्तमादित्यवर्णन्तमसः परस्तात् । तमेव
 विदित्वातिमृत्युमैति नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय ॥१८॥ प्रजापतिश्चरति गर्बेऽअन्तरजायमानोबहुधाविजायते । तस्य योनिं
 परिपश्यन्ति धीरास्तस्मिन्हतस्थुभुवनानिविश्वा ॥१९॥ यो देवेभ्यऽआतपति यो देवानां पुरोहितः । पूर्वो यो देवेभ्यो जातो नमो
 रुचाय ब्राह्मये ॥२०॥ रुचम्ब्राह्मज्जनयन्तो देवाऽअग्रे तदब्लवन् । वस्त्वैव ब्राह्मणो विद्यात्तस्य देवाऽअसन्वर्णे ॥२१॥ श्रीश्चते
 लक्ष्मीश्च पत्न्यावहोरात्रे पाशर्षे नक्षत्राणिरूपमश्विनौ व्यात्तम् । इष्णन्त्रिषाणामुम्पऽइषाण सर्वलोकम्पऽइषाण ॥२२॥

॥ इति पुरुषसूक्तम् ॥

पुरुषसूक्तम्

(तैत्तिरीयारण्यकम्, तृतीयप्रश्नः)

ॐ तच्छु योरावृणीमहे । गातुं यज्ञाय । गातुं यज्ञपतये । दैवीं स्वस्तिरस्तुनः । स्वस्तिर्मानुषेभ्यः । ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम् । शं नौ अस्तु द्विपदैँ । शं चतुष्पदे ॥

॥ ३० शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

हरिः ॐ सहस्रशीर्षु पुरुषः । सहस्राक्षः सहस्रपात् । स भूमिं विश्वतो वृत्त्वा । अत्यतिष्ठदशाद्गुलम् । पुरुष एवेदैर्सर्वम् । यद्भूतं यच्च भव्यम् । उतामृतत्वस्येशानः । यदन्नैनातिरोहति । एतावानस्य महिमा । अतो ज्यायाऽश्च पूरुषः ॥ १ ॥

पादौऽस्य विश्वा भूतानि । त्रिपादस्यामृतं दिवि । त्रिपादूर्ध्वं उदैत्पुरुषः । पादौऽस्येहाऽभवात्सुनः । ततो विष्वद्व्यक्त्रामत् । साशनानशने अभि । तस्माद्विराङ्गजायत । विराजो अधि पूरुषः । स जातो अत्यरिच्च्यत । पश्चाद्भूमिमथौ पुरः ॥ २ ॥

यत्पुरुषेण हविषा । देवा यज्ञमतन्वत । वसन्तो अस्यासीदाज्यम् । ग्रीष्म इध्मशशरद्धविः । सप्तास्यासन्परिधयः । त्रिः सप्त समिधः कृताः । देवा यद्यज्ञं तन्वानाः । अब्धन्युरुषं पशुम् । तं यज्ञं बहिषि प्रौक्षन् । पुरुषं जातमग्रतः ॥ ३ ॥

तेन देवा अयजन्त । साध्या ऋषयश्च ये । तस्मा॑द्यज्ञात्सर्वहुतः । संभूतं पृष्ठदाज्यम् । पशू॑स्ताऽश्चके वायव्यान् ।
आरण्यान्गाम्याश्च ये । तस्मा॑द्यज्ञात्सर्वहुतः । ऋचः सामानि जज्ञिरे । छन्दाऽसि जज्ञिरे तस्मात् । यजु॑स्तस्मादजायत ॥४॥

तस्मादश्वा अजायन्त । ये के चौभृयादतः । गावो ह जज्ञिरे तस्मात् । तस्माज्जाता अजावयः । यत्पुरुषं व्यदधुः ।
कृतिधा व्यकल्पयन् । मुखं किमस्य कौ बाहू । कावूरु पादावुच्येते । ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत् । बाहू राजन्यः कृतः ॥५॥
ऊरु तदस्य यद्वैश्यः । पदभ्याऽशूद्रो अजायत । चन्द्रमा मनसो जातः । चक्षोः सूर्यो अजायत । मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च
। प्राणाद्वायुरजायत । नाभ्या आसीदन्तरिक्षम् । शीर्षो द्यौः समर्वतत । पदभ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात् । तथा लोकाऽअकल्पयन्
॥६॥

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम् । आदित्यवर्णं तमसस्तुपारे । सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः । नामानि कृत्वाऽभिवदन्
यदास्ते । धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार । शक्रः प्रविद्वान्प्रदिशश्चतसः । तमेवं विद्वान्मृतं इह भवति । नान्यः पन्था अयनाय विद्यते
। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः । तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । ते ह नाकं महिमानः सचन्ते । यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥७॥

अदृश्यः संभूतः पृथिव्यै रसाच्च । विश्वकर्मणः समर्वताधि । तस्य त्वष्टा विदध्यद्रूपमैति । तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे
। वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम् । आदित्यवर्णं तमसः परस्तात् । तमेवं विद्वान्मृतं इह भवति । नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय ।
प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः । अजायमानो बहुधा विजायते ॥८॥

तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम् । मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः । यो देवेभ्य आतपति । यो देवानां पुरोहितः । पूर्वे यो देवेभ्यौ जातः । नमौ रुचाय ब्राह्मये । रुचं ब्राह्मं जनयन्तः । देवा अग्रे तदब्रुवन् । यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात् । तस्य देवा असन् वशे ॥१॥

हीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्यौ । अहोरात्रे पार्श्वे । नक्षत्राणि रूपम् । अश्वनौ व्यात्तम् । इष्टं मनिषाण । अमुं मनिषाण । सर्वं मनिषाण ॥१०॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ ॥ इति पुरुषसूक्तम् ॥

नारायणानुवाकः

हरिः ॐ सहस्रशीर्ष देवं विश्वाक्षं विश्वशम्भुवम् । विश्वं नारायणं देवमक्षरं परमं प्रभुम् ॥१॥ विश्वतः परमं नित्यं विश्वं नारायणं हरिम् । विश्वमेवेदं पुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति ॥२॥ पतिं विश्वस्यात्मेश्वरं शाश्वतं शिवमच्युतम् । नारायणं महाज्ञेयं विश्वात्मानं परायणम् ॥३॥ नारायणपरं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः परः । नारायणपरो ज्योतिरात्मा नारायणः परः ॥४॥ यच्च किञ्चिज्जगत्यस्मिन् दृश्यते श्रूयतेऽपि वा ॥५॥ अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः ॥६॥ अनन्तमव्ययं कविं समुद्रेऽन्तं

१. पदम् ॥ इति पाठभेदः ॥

२. नारायणपरं ब्रह्म....इत्यारभ्य ...श्रूयतेऽपि वा, एतावत्पर्यन्तं कवचित् -

नारायण परो ज्योतिरात्मा नारायणपरः । नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः परः । नारायणपरो ध्याता ध्यानं नारायणः परः ।

विश्वशम्भुवम् । पूर्वकोश प्रतीकाशहृदयं चाप्यधोमुखम् ॥६॥ अधो निष्ठ्यावितस्यान्ते नाभ्यामुपरि तिष्ठति । हृदयं
 तद्विजानीयात् विश्वस्यायतनं महत् ॥७॥^१ सन्ततहृशिलाभिस्तु लम्बत्याकोशसन्तिभम् । तस्यान्ते सुषिरहृसूक्ष्मं तस्मिन् सर्वं
 प्रतिष्ठितम् ॥८॥ तस्य मध्ये महानग्निर्विश्वार्चिर्विश्वतोमुखः । सोऽग्रभुग्वभजन्तिष्ठन्नाहरमजरः कविः ॥९॥^२ सन्तापयति स्वं
 देहमापादतलमस्तकम् ॥^३ तस्य मध्ये वह्निशिखा अणीयोर्ध्वा व्यवस्थितः ॥१०॥ नीलतौयदमध्यस्थाद्विद्युल्लेखेव भास्वरा ।
 नीवारशूकवत्तन्वी पीताभास्यात्युणूपमा^४ ॥११॥ तस्याशिशखाया मध्ये परमात्मा व्यवस्थितः । स ब्रह्म स शिवः सेन्द्रः
 सोऽक्षरः परमः स्वराद् ॥१२॥ ऋतं सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम् । ऊर्ध्वरीतं विरूपाक्षं विश्वरूपाय वै नमः ॥१३॥^५ ॐ
 नारायणाय विद्यहै वासुदेवाय धीमहि । तत्रो विष्णुः प्रचोदयात् ॥१४॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ ॥ इति नारायणानुवाकः ॥

यच्च किञ्चिज्जगत्सर्व दृश्यते^६ श्रूयतेष्पि वा ॥ इति पाठभेदः ॥

१. ज्वालमालाकुलं भाती विश्वस्यायतनं महत् ॥ इति पाठभेदः ।
२. एतदनन्तरम् – तिर्यगूर्ध्वमधशशायी रशमयस्तस्य सन्तता ॥ इति पाठभेदः ।
३. मस्तकः । इति पाठभेदः ।
४. पीताभास्वत्युणूपमा । इति पाठभेदः ।
५. विश्वरूपाय वै नमो नमः । इति पाठभेदः ।

विष्णुसूक्तम्

ॐ विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्रवौचं यः पार्थीवानि विममेरजाऽसि । यो अस्कंभायदुत्तरं सुधस्थं विचक्कमाणस्त्रेधोरुगायः ॥१॥ ॐ विष्णोरराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि विष्णोः इन्द्रोस्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्धूवमसि वैष्णवमसि विष्णवे त्वा ॥२॥ तदस्य प्रियमभि पाथो अश्याम् । नरो यत्र देवयवो मदन्ति । उरुक्कमस्य स हि बन्धुरित्था । विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः ॥३॥ प्रतद्विष्णुस्तवते वीर्याय । मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः । यस्योरुषु त्रिषु विकमणेषु । अधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा ॥४॥ परो मात्रया तु नुवा वृधान । न तै महित्वमन्वश्नुवन्ति । उभे तै विद्य रजसी पृथिव्या विष्णोर्देवत्वं परमस्य विथ्से ॥५॥ विचक्कमे पृथिवीमेष एताम् । क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन् । धृवासो अस्य कीरयो जनासः । ऊरुक्षितिं सुजनिमाचकार ॥६॥ त्रिदेवः पृथिवीमेष एताम् । विचक्कमे शतर्चसं महित्वा । प्रविष्णुरस्तु तवसस्तवीयान् । त्वेषं हृस्य स्थविरस्य नाम ॥७॥ अतौ देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्कमे । पृथिव्याः सप्तधामभिः ॥८॥ इदं विष्णुर्विचक्कमे त्रेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पाऽसुरे ॥९॥ त्रीणि पदा विचक्कमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । ततो धर्माणि धारयन् ॥१०॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत् यतौ व्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥११॥ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः । दिवीव चक्षुराततम् ॥१२॥ तद्विप्रासो विपन्यवौ जागृवाऽसुसमिन्धते । विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥१३॥ पर्याप्त्या अनन्तरायाय सर्वस्तोमोऽति रात्र उत्तम महर्भवति सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै सर्वमेव तेनाऽजोति सर्वं जयति ॥ ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति विष्णुसूक्तम् ॥

श्रीसूक्तम्

हरिः ३० हिरण्यवर्णं हरिणीं सुवर्णीरजतस्त्रजाम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म् आवह ॥१॥ ताम् आवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्च पुरुषानुहम् ॥२॥ अश्वपूर्वा रथमध्यां हस्तिनादप्रबोधिनीम् । श्रियं देवीमुपह्ये श्रीमादेवीजुषताम् ॥३॥ कां सोस्मितां हिरण्यप्राकारामाद्र्द्वा ज्वलन्तीं तृप्तां तर्पयन्तीम् । पद्मे स्थितां पद्मवर्णं तामिहोपह्ये श्रियम् ॥४॥ चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम् । तां पद्मिनीमीं शरणमहं प्रपद्येऽलक्ष्मीर्मे नश्यतां त्वां वृणे ॥५॥ आदित्यवर्णं तपसोऽधि जातो वनस्पतिस्तवं वृक्षोऽथ बिल्वः । तस्य फलानि तपसा नुदन्तु मायान्तरायाश्च ब्रह्मा अलक्ष्मीः ॥६॥ उपैतु मां दैवसखः कीर्तिश्च मणिना सह । प्रादुर्भूतोऽस्मिराष्ट्रेऽस्मिन्कीर्तिमृद्धिं ददातु मे ॥७॥ क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठामलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् । अभूतिमसंमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ॥८॥ गन्धद्वारां दुराधर्षा नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरां सर्वभूतानां तामिहोपह्ये श्रियम् ॥९॥ मनसः काममाकृतिं वाचः सत्यमशीमहि । पशुनां रूपमन्तस्य मयि श्रीः श्रियतां यशः ॥१०॥ कदमेन प्रजाभूता मयि सम्भवकदीम् । श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ॥११॥ आपः सृजन्तु स्निग्धानि चिकलीत् वस मे गृहे । निचदेवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले ॥१२॥ आद्र्द्वा पुष्करिणीं पुष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म् आवह ॥१३॥ आद्र्द्वा यः करिणीं यष्टिं सुवर्णीं हेममालिनीम् । सूर्या हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म् आवह ॥१४॥ ताम् आवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो

दास्योऽशान्विन्देयं पुरुषानुहम् ॥१५॥ (पद्मप्रिये पद्मिनि पद्महस्ते पद्मालये पद्मदलायताक्षि । विश्वप्रिये विष्णुमनोऽनुकूले^१ त्वत्पादपद्मं मयि सन्निधत्त्वं ॥१७॥ श्रिये जात श्रिय आनिर्यायि श्रियं वयो जनितृभ्यो दधातु । श्रियं वसाना अमृतत्वमायन् भजन्ति सद्यः संविता विदध्यून् । श्रिय एवैनं तच्छ्रुयामादधाति । सन्ततमृचा वषट्कृत्यं सन्ध्यतं सन्धीयते प्रज्या पृशुभिः । य एवं वेद ।)

ॐ महादेव्यै च विद्महै विष्णुपत्न्यै च धीमहि । तत्रो लक्ष्मीः प्रचोदयात् ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

अस्माकं सम्प्रदायानुसारमेतावान् मात्रं पाठः क्रियते, ऋग्वेदसंहितायाऽच मूलरूपेण श्रीकामः सततं जपेत् (मन्त्रसंख्या १६) एतावत्पर्यन्तमेव वर्तते परन्तु अस्माकं देशे इतः परमन्यदपि पाठः प्रचलितो वर्तते, ऋग्वेदसंहितायाऽच सः पाठः पृथकरूपेण स्थापितो वर्तते, क्वचिच्च लक्ष्मीसूक्तम् इति नाम्ना सः पाठः क्रियते, अतः सोऽपि पाठः अत्र स्थाप्यते, मन्त्रसंख्या तु प्रचलितपरम्परानुसारेणैव स्थाप्यते, यथावश्यकं यथावकाशं वा पाठः कर्तव्यः ।

१. विश्वमनोऽनुकूले ॥ इति पाठभेदः ॥

यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादज्यमन्वहम् । श्रियः^१ पञ्चदशर्च च श्रीकामः सततं जपेत् ॥१६॥ पद्मानने पद्मिनि
 पद्मपत्रे पद्मप्रिये पद्मदलायताक्षि । विश्वप्रिये विश्वमनोऽनुकूले^२ त्वत्पादपद्मं मयि सन्त्रिधत्स्व ॥१७॥ पद्मानने पद्मऊरु पद्माक्षी
 पद्मसम्भवे । तन्मे भजसि पद्माक्षी येन सौख्यं लभाम्यहम् ॥१८॥ अश्वदायी गोदायी धनदायी महाधने । धनं मे जुषतां देवि
 सर्वकामांश्च देहि मे ॥१९॥ पुत्रपौत्रधनं धान्यं हस्त्यश्वादिगवेरथम् । प्रजानां भवसि माता आयुष्मन्तं करोतु माम्^३ ॥२०॥
 धनमग्निधनं वायुधनं सूर्यो धनं वसुः । धनमिन्द्रो बृहस्पतिर्वरुणं धनमशनुते ॥२१॥ वैनतेय सोमं पिबु सोमं पिबतु वृत्रहा ।
 सोमं धनस्य सोमिनो मह्यं ददातु सोमिनः ॥२२॥ न कोधो न च मात्सर्यं न लोभो नाशुभा मतिः । भवन्ति कृतपुण्यानां भक्तानां
 श्रीसूक्तं जपेत् ॥२३॥ सरसिजनिलये सरोजहस्ते धवलतरांशुकगन्धमाल्यशोभे । भगवति हरिवल्लभै मनोजे त्रिभुवनभूतिकरि
 प्रसीद मह्यम् ॥२४॥ विष्णुपत्लीं क्षमां देवीं माधवीं माधवप्रियाम् । लक्ष्मीं प्रियसखीं देवीं नमाम्यच्युतवल्लभाम् ॥२५॥
 महादेव्यै च विद्वहें विष्णुपत्ल्यै च धीमहि । तत्रो लक्ष्मीः प्रचोदयात् ॥२६॥ श्रीर्वचीस्वमायुष्यमारोग्यमाविधाच्छोभमानं महीयते
 । धान्यं धनं पशुं बहुपुत्रलाभं शतसंवत्सरं दीर्घमायुः ॥२७॥ ॥ ३० शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ ॥ इति श्रीसूक्तम् ॥

१. सूक्तं ॥ इति पाठभेदः ॥

२. विष्णुमनोऽनुकूले ॥ इति पाठभेदः ॥

३. मे ॥ इति पाठभेदः ॥

भूसूक्तम्

ॐ भूर्मिर्भूमा द्यौर्वर्णिणाऽन्तरिक्षं महित्वा । उपस्थे ते देव्यदितेऽग्निमन्त्रादमन्त्राद्यायादधे ॥१॥ आऽयङ्गौः पृश्निरकमीदसनन्मातरं पुनः । पितरं च प्रयन्त्सुवः ॥२॥ त्रिंशद्वाम् विराजति वाक्पतंज्ञाय शिश्रिये । प्रत्यस्य वहृद्युभिः ॥३॥ अस्य प्राणादपानुत्यन्तश्चरति रोचना । व्यख्यन्महिषः सुवः ॥४॥ यत्का कृद्धः परोवपमन्युना यदवर्त्या । सुकल्पमग्ने तत्तवु पुनस्त्वोद्दीपयामसि ॥५॥ यत्ते मन्युपरोपतस्य पृथिवीमनुदध्वसे । आदित्या विश्वे तदेवा वसंकश्च समाभरन् ॥६॥ मेदिनी देवी वसुन्धरा स्याद्वसुधा देवी वासवी । ब्रह्मवर्चसः पितृणां श्रोत्रं चक्षुर्मनः ॥७॥ देवी हिरण्यगर्भिणी देवी प्रसूवरी । सदने सत्यायने सीद ॥८॥ समुद्रवर्ती सावित्री हनो देवी महाङ्गी । महोधरणी महोव्यतिष्ठा शृङ्गे शृङ्गे यज्ञे यज्ञे विभीषिणी ॥९॥ इन्द्रपत्नी व्यापिनी^३ सुरसरिदिह^४ । वायुमती जलशयनी । श्रियंधाराजा सत्यन्धोपरिमेदिनी । श्वेषरिधत्तंज्ञाय^५ ॥१०॥ विष्णुपत्नीं मही

१. मद्यवी ॥ इति पाठभेदः ॥
२. मही ॥ इति पाठभेदः ॥
३. व्याजनी ॥ इति पाठभेदः ॥
४. सुरसिह ॥ इति पाठभेदः ॥
५. श्वेषरिधत्तं परिगाय ॥ इति पाठभेदः ॥

देवीं माधवीं माधवप्रियाम् । लक्ष्मीप्रियसंखीं देवीं नमाम्यच्युतवल्लभाम् ॥११॥ ॐ धनुर्धरायै विद्वहैं सर्वसिद्ध्यै च धीमहि ।
तत्रो धरा प्रचोदयात् ॥१२॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति भूसूक्तम् ॥

नीलासूक्तम्

ॐ शृणवन्ति श्रोणाममृतस्य गोपाम् । पुण्यामस्यामुपशृणोमि वाचम् । महीं देवीं विष्णुपत्नीमजूर्याम् । प्रतीची
मेनाऽहविषा यजामः । त्रेधा विष्णुरुरुग्यो विचक्रमे । महीं दिवं पृथिवीमन्तरिक्षम् । तच्छ्रोणैति श्रव इच्छमाना ।
पुण्यश्लोकं यजमानाय कृष्णती ।^१ गृणाहि धृतवती सवितराधिपत्यैः पयस्वती रन्तिराशानो अस्तु । ध्रुवा दिशां
विष्णुपत्न्यघोराऽस्येशाना सहस्रे या मनोता ॥ बृहस्पतिर्मातरिश्वोत वायुस्सन्धुवाना वाता अभिनौ गृणन्तु । विष्टम्भो
दिवोधरुणः पृथिव्या अस्येश्याना जगतो विष्णुपत्नी ॥ ॐ महादेव्यै च विद्वहैं विष्णुपत्न्यै च धीमहि । तत्रो नीला
प्रचोदयात् ॥ ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति नीलासूक्तम् ॥

१. कवचित् एतावान् पाठः भूसूक्ते एव वर्तते परन्तु अस्माकं सम्प्रदाये तु नीलासूक्ते एव पदयते । एतदनन्तरं कवचित् ... नीलां देवीश्शरणमहं
प्रपद्ये सुतरासि तरसे नमः । इत्यधिकः पाठः ।

शान्तिपञ्चकम्

ॐ शं नो मि॒त्रः शं वरुणः । शं नो भवत्वर्यमा । शं न् इन्द्रो बृहस्पतिः । शं नो विष्णुरुरुक्मः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वदिष्यामि । ऋूतं वदिष्यामि । सृत्यं वदिष्यामि । तन्मामवतु । तद्वक्तारमवतु । अवतु माम् । अवतु वक्तारम् ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ शं नो मि॒त्रः शं वरुणः । शं नो भवत्वर्यमा । शं न् इन्द्रो बृहस्पतिः । शं नो विष्णुरुरुक्मः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम् । ऋूतमवादिषम् । सृत्यमवादिषम् । तन्मामावीत । तद्वक्तारमावीत । आवीन्माम् । आवीद्वक्तारम् ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ सुह नाववतु । सुह नौ भुनक्तु । सुह वीर्यंकरवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ नमो वाचे या चोदिता या चानुदिता तस्यै वाचे नमो वाचे नमो वाचस्पतये नम ऋषिभ्यो मन्त्रकृदभ्यो मन्त्रपतिभ्यो मा मामृष्यो मन्त्रकृतौ मन्त्रपतयः परादुर्माहमृषीन्मन्त्रकृतौ मन्त्रपतीन्परादां वैश्वदेवीं

वाचमुद्यास० शिवामदस्ताङ्गुष्टाँ देवेभ्यः शर्म मे द्यौः शर्म पृथिवी शर्म विश्वमिदं जगत् ॥ शर्म चन्द्रश्च सूर्यश्च शर्म ब्रह्मप्रजापती । भूतं वदिष्ये भुवनं वदिष्ये तेजों वदिष्ये यशों वदिष्ये तपों वदिष्ये ब्रह्म वदिष्ये सत्यं वदिष्ये तस्मा अहमिदमुपस्तरणमुपस्तृण उपस्तरणं मे प्रजायै पशुनां भूयादुपस्तरणमहं प्रजायै पशुनां भूयासं प्राणापानौ मृत्योमांपातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मधुं मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो वाचमुद्यास० शुश्रूषेण्याँ मनुष्येभ्यस्तं मा देवा अवन्तु शोभायै पितरोऽनुमदन्तु ॥

॥ ३० शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

३० तच्छ्योरावृणीमहे । गातुं यज्ञाय । गातुं यज्ञपतये । दैवीं स्वस्तिरस्तुनः । स्वस्तिर्मनुषेभ्यः । ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम् । शं नो अस्तु द्विपदैः । शं चतुष्पदे ॥

॥ ३० शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति शान्तिपञ्चकम् ॥

नारायणोपनिषद्

ॐ सुह नाववतु । सुह नौ भुनक्तु । सुह वीर्यैकरवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ अथ पुरुषो ह वै नारायणोऽकामयत प्रजाः सृजेयेति । नारायणात्प्राणो जायते । मनः सर्वेन्द्रियाणि च खं वायुज्योतिरापः पृथिवी विश्वस्य धारिणी । नारायणाद् ब्रह्मा जायते । नारायणाद् रुद्रो जायते । नारायणादिन्द्रो जायते । नारायणात्प्रजापतयः प्रजायन्ते । नारायणाद् द्वादशादित्या रुद्रा वसवः सर्वाणि छन्दाण्सि । नारायणादेव समुत्पद्यन्ते । नारायणात् प्रवर्तन्ते । नारायणे प्रलीयन्ते । एतदृग्वेदशिरौयोऽधीते ॥१॥

ॐ अथ नित्यो नारायणः । ब्रह्मा नारायणः । शिवश्च नारायणः । शक्तश्च नारायणः । कालश्च नारायणः । दिशश्च नारायणः । विदिशश्च नारायणः । ऊर्ध्वज्व नारायणः । अधश्च नारायणः । अन्तर्बहिश्च नारायणः । नारायण एवैद सर्वम् । यतदभूतं यच्च भव्यम् । निष्कलङ्को निरञ्जनो निर्विकल्पो निराख्यतः शुद्धो देव एको नारायणः । न द्वितीयौऽस्ति कश्चित् । य एवं वेद । स विष्णुरेव भवति स विष्णुरेव भवति । एतद्यजुर्वेदशिरौयोऽधीते ॥२॥

ॐ इत्यग्रे व्याहरेत् । नम इति पश्चात् । नारायणाय इत्युपरिष्टात् । ॐ इत्येकाक्षरम् । नम इति द्वे अक्षरे । नारायणाय इति पञ्चाक्षराणि । एतद्वै नारायणस्याष्टाक्षरं पदम् । यो ह वै नारायणस्याष्टाक्षरं पदमध्येति अनपब्रुवः सर्वमायुरेति । विन्दते प्राजापत्यं रायस्पौषङ्गैपत्यम् ततोऽमृतत्वमश्नुते ततोऽमृतत्वमश्नुत इति । एतच्छामवेदशिरोयोऽधीते ॥३॥

ॐ प्रत्यगानन्दं ब्रह्मपुरुषं प्रणवस्वरूपम् । अकार उकारो मकार इति । तानेकधा समभरत्तदेतदोमिति । यमुक्त्वा मुच्यते योगी जन्मसंसारबन्धनात् । ॐ नमो नारायणाय इति मन्त्रोपासकः । वैकुण्ठभुवनं गमिष्यति । तदिदं पुण्डरीकं विज्ञानघनम् । तस्मात्तडिदोभ मात्रम् । ब्रह्मण्यो देवकीपुत्रो ब्रह्मण्यो मधुसूदनः । ब्रह्मण्यः पुण्डरीकाक्षो ब्रह्मण्यो विष्णुरच्युत इति । सर्वभूतस्थमेकं वै नारायणः कारणपुरुषमकारणं परब्रह्मोम् । एतदर्थवर्शीरोयोऽधीते ॥४॥

प्रातरधीयानो रात्रिकृतं पापं नाशयति । सायमधीयानो दिवसकृतं पापं नाशयति । सायं प्रातरधीयानः पापोऽपापो भवति । मध्यन्दिनमादित्याभिमुखोऽधीयानः सद्यः पञ्चमहापातकोपपातकेभ्यः प्रमुच्यते । सर्ववेद पारायणपुण्यं लभते । नारायणसायुज्यमवाज्ञोति । श्रीमन्नारायणसायुज्यमवाज्ञोति । य एवं वेद । इत्युपनिषत् ।

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यंकरवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति नारायणोपनिषत् ॥

तैत्तिरीयोपनिषद्

प्रथमा शिक्षावल्ली

ॐ शं नो मि॒त्रः शं वरुणः । शं नो भवत्वर्यमा । शं न इन्द्रो बृहस्पतिः । शं नो विष्णुरुरुक्मः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वदिष्यामि । ऋतं वदिष्यामि । सत्यं वदिष्यामि । तन्मामवतु । तद्वक्तारमवतु । अवतु माम् । अवतु वक्तारम् ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

शीक्षां व्याख्यास्यामः । वर्णः स्वरः । मात्रा बलम् । साम सन्तानः । इत्युक्तः शौक्षाध्यायः ॥१॥

सुह नौ यशः । सुह नौ ब्रह्मवर्चसम् । अथातः सर्हिताया उपनिषदं व्याख्यास्यामः । पञ्चस्वधिकरणेषु । अधिलोकमधिज्यौतिषमधिविद्यमधिप्रजमध्यात्मम् । ता महासर्हिता इत्याचक्षते । अर्थाधिलोकम् । पृथिवी पूर्वरूपम् । द्यौरुत्तररूपम् । आकाशः सन्धिः ॥२॥

वायुः सन्धानम् । इत्यधिलोकम् । अर्थाधिज्यौतिषम् । अग्निः पूर्वरूपम् । आदित्य उत्तररूपम् । आपः सन्धिः । वैद्युतः सन्धानम् । इत्यधिज्यौतिषम् । अर्थाधिविद्यम् । आचार्यः पूर्वरूपम् ॥ ३ ॥

अन्तेवास्युत्तररूपम् । विद्या सून्धिः । प्रवचनैऽसन्धानम् । इत्यधिविद्यम् । अथाधिप्रजम् । माता पूर्वरूपम् ।
पितोत्तररूपम् । प्रेजा सून्धिः । प्रजननैऽसन्धानम् । इत्यधिप्रजम् ॥४॥

अथाध्यात्मम् । अधराहनुः पूर्वरूपम् । उत्तरा हनुरुत्तररूपम् । वाक्सन्धिः । जिह्वासन्धानम् । इत्यध्यात्मम् ।
इतीमामहासृष्टिः । य एवमेता महासृष्टिः । व्याख्याता वेद । सन्धीयते प्रजेया पृशुभिः । ब्रह्मवर्चसेनानाद्येन सुवर्णेण
लोकेन ॥५॥

यश्छन्दसामृष्टभो विश्वरूपः । छन्दोऽभ्योऽध्यमृताऽसंबभूव । स मेन्द्रो मेधया॑ स्पृणोतु । अमृतस्य देव धारणो भूयासम् ।
शरीरं मे विचर्षणम् । जिह्वा मे मधुमत्तमा । कर्णाभ्यां भूरिविश्रुवम् । ब्रह्मणः कोशोऽसि मेधया पिहितः । श्रुतं मै गोपाय ।
आवहन्ती वितन्वाना ॥६॥

कुर्वन्नाऽचीरमात्मनः । वासाऽसि मम गावश्च । अन्नपाने च सर्वदा । ततो मे श्रियमावह । लोमशां पृशुभिः सुह
स्वाहा॑ । आमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा॑^१ ॥७॥

१. कवचित् एतदनन्तरम् – विमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा॑ । प्रमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा॑ । दमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा॑ । शमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा॑ । इत्यधिकः पाठः ।

यशो जनेऽसानि स्वाहा ॥ १ ॥ श्रेयान् वस्यसोऽसानि स्वाहा ॥ तं त्वा भग् प्रविशानि स्वाहा ॥ स मा भग् प्रविश स्वाहा ॥
तस्मिन् सहस्रशाखे । निर्भगाहं त्वयि मृजे स्वाहा ॥ यथाऽऽपः प्रवतायन्ति । यथा मासा अहर्जरम् । एवं मा ब्रह्मचारिणः ।
धातरायन्तु सर्वतः स्वाहा ॥ प्रतिवेशोऽसि प्रमा पाहि^१ प्रमा पद्यस्व ॥८॥

भूर्भुवस्सुवरिति वा एतास्तिस्मो व्याहृतयः । तासामुहस्मैतां चतुर्थीम् । माहाचमस्यः प्रवेदयते । मह इति । तद्ब्रह्म । स
आत्मा । अङ्गान्यन्या देवताः । भूरिति वा अयं लोकः । भुव इत्यन्तरिक्षम् । सुवरित्यसौ लोकः ॥९॥

मह इत्यादित्यः । आदित्येन वाव सर्वे लोका महीयन्ते । भूरिति वा अग्निः । भुव इति वायुः । सुवरित्यादित्यः । मह
इति चन्द्रमाः । चन्द्रमसा वाव सर्वाणि ज्योतीर्थिः महीयन्ते । भूरिति वा ऋचः । भुव इति सामानि । सुवरिति यजूर्थिः ॥१०॥

मह इति ब्रह्म । ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते । भूरिति वै प्राणः । भुव इत्यपानः । सुवरिति व्यानः । मह इत्यन्तर्म् ।
अन्नेन वाव सर्वे प्राणा महीयन्ते । ता वा एताश्वतस्श्वतुर्धा । चतस्रश्चचस्मो व्याहृतयः । ता यो वेद । स वेद ब्रह्म । सर्वे ऽस्मै देवा
बलिमावहन्ति ॥११॥

स य एषोऽन्तर्हीदय आकाशः । तस्मिन्नयं पुरुषो मनोमयः । अमृतो हिरण्मयः । अन्तरिण तालुके । य एष स्तन
इवावलंबते । सैन्द्रयोनिः । यत्रासौ कैशान्तो विवर्तते । व्यपोह्य शीर्षकपाले । भूरित्यग्नौ प्रतितिष्ठति । भुव इति वायौ ॥१२॥

१. भाहि । इति पाठभेदः ।

सुवृत्तियादित्ये । मह इति ब्रह्मणि । आप्नोति स्वाराज्यम् । आप्नोति मनसस्पतिम् । वाक्पतिश्चक्षुष्पतिः ।
श्रोत्रपतिर्विज्ञानपतिः । एतत्ततो भवति । आकाशशरीरं ब्रह्म । सत्यात्म प्राणारामं मन आनन्दम् । शान्तिसमृद्धममृतम् । इति
प्राचीनयोग्योपास्त्व ॥१३॥

पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौर्दिशोऽवान्तरदिशः । अग्निर्वायुरादित्यश्वन्द्रमा नक्षत्राणि । आप ओषधयो वनस्पतय आकाश आत्मा । इत्यधिभूतम् । अथाध्यात्मम् । प्राणो व्यानोऽपानः उदानः समानः । चक्षुः श्रोत्रं मनो वाक् । त्वक् चर्मं मा॑उस॑स्नावास्थि मज्जा । एतदधि विधाय कृषिरवौचत् । पाङ्गुं वा इद॑सर्वम् । पाङ्गुं नैव पाङ्गु॑स्पृणोतीति ॥१४॥

ओमिति ब्रह्म । ओमितीदृप्ति सर्वम् । ओमित्येतदनुकृति ह स्म वा अप्योश्रावयेत्याश्रावयन्ति । ओमिति सामानि गायन्ति । ओर्पशोमिति शस्त्राणि शर्पति सन्ति । ओमित्यध्वर्युः प्रतिगृहं प्रतिगृहणाति । ओमिति ब्रह्मा प्रसौति । ओमित्यग्निहोत्रमनुजानाति । ओमिति ब्राह्मणः प्रवक्ष्यन्नाह ब्रह्मोपाद्यवानीति । ब्रह्मैवोपाद्योति ॥ १५ ॥

ऋतञ्च स्वाध्यायप्रवचने च । सत्यं च स्वाध्यायप्रवचने च । तपश्च स्वाध्यायप्रवचने च । दमश्च स्वाध्यायप्रवचने च । शमश्च स्वाध्यायप्रवचने च । अग्नयश्च स्वाध्यायप्रवचने च । अग्निहोत्रं च स्वाध्यायप्रवचने च । अतिथयश्च स्वाध्यायप्रवचने च । मानुषं च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजनश्च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रवचने च । सत्यमिति सत्यवचा राथीतरः । तप इति तपोनित्यः पौरुषिष्ठिः । स्वाध्यायप्रवचने एवेति नाकौ मौद्गल्यः । तद्द्वि
तपस्तद्वि तपः ॥१६॥

अहं वृक्षस्य रेरिव । कीर्तिः पृष्ठं गिरेरिव । ऊर्ध्वपवित्रो वाजिनीव स्वमृतमस्मि । द्रविणैः सवर्चसम् । सुमेधा
अमृतोक्षितः । इति त्रिशङ्कोर्वेदानुवचनम् ॥१७॥

वेदमनूच्याचार्योऽन्तेवासिनमनुशास्ति । सत्यं वद । धर्मं चर । स्वाध्यायान्मा प्रमदः । आचार्याय प्रियं धनमाहत्य
प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः । सत्यान्त्र प्रमदितव्यम् । धर्मान्त्र प्रमदितव्यम् । कुशलान्त्र प्रमदितव्यम् । भूत्यै न प्रमदितव्यम् ।
स्वाध्यायप्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यम् ॥१८॥

देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यम् । मातृदेवो भव । पितृदेवो भव । आचार्यदेवो भव । अतिथिदेवो भव । यान्यनवद्यानि
कर्माणि । तानि सेवितव्यानि । नो इतराणि । यान्यस्माकैः सुचरितानि । तानि त्वयौपास्यानि ॥१९॥

नो इतराणि । ये के चास्मच्छ्रेयाऽसो ब्राह्मणाः । तेषां त्वयाऽसने न प्रश्वसितव्यम् । श्रद्धया देयम् । अश्रद्धयादेयम् ।
श्रिया देयम् । हिंया देयम् । भिया देयम् । संविदा देयम् । अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा वृत्तविचिकित्सा वा स्यात् ॥२०॥

ये तत्र ब्राह्मणाः संमर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्ता धर्मकामाः स्युः । यथा तै तत्र वर्तेन् । तथा तत्र वर्तेथाः ।
अथाभ्याख्यातेषु । ये तत्र ब्राह्मणाः संमर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्ता धर्मकामाः स्युः । यथा तै तेषु वर्तेन् । तथा तेषु
वर्तेथाः । एष आदेशः । एष उपदेशः । एषा वैदोपनिषत् । एतदनुशासनम् । एवमुपासितव्यम् । एवमुचैतदुपास्यम् ॥२१॥

ॐ शं नौ मित्रः शं वरुणः । शं नौ भवत्यर्थमा । शं नौ इन्द्रो बृहस्पतिः । शं नौ विष्णुरुक्मः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते
वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम् । ऋत्यमवादिषम् । सत्यमवादिषम् । तन्मामावीत् ।
तदुक्तारमावीत् । आवीत्याम् । आवीत्युक्तारम् ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति शीक्षावल्ली ॥

द्वितीया ब्रह्मानन्दवल्ली

ॐ सुह नाववतु । सुह नौ भुनक्तु । सुह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।
 ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ ब्रह्मविदा जोति परम् । तदेषाऽभ्युक्ता । सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म । यो वेद निहितं गुहायां परमे व्योमन् । सौऽशनुते
 सर्वान्कामान् सुह । ब्रह्मणा विपश्चितेति । तस्माद्वा एतस्मादात्मनः आकाशः संभूतः । आकाशाद्वायुः । वायोरग्निः । अग्नेरापः ।
 अद्भ्यः पृथिवी । पृथिव्या ओषधयः । ओषधीभ्योन्नम् । अन्नात्पुरुषः । स वा एष पुरुषोऽन्नरसमयः । तस्येदमेव शिरः । अयं
 दक्षिणः पक्षः । अयमुत्तरः पक्षः । अयमात्मा । इदं पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥१॥

अन्नाद्वै प्रजाः प्रजायन्ते । याः काश्च पृथिवीं श्रिताः । अथो अन्नैनैव जीवन्ति । अर्थैनदपि यन्त्यन्ततः । अन्नैहि
 भूतानां ज्येष्ठम् । तस्मात् सर्वोषधमुच्यते । सर्वं वै तेऽन्नमाप्नुवन्ति । येन्नं ब्रह्मोपासते । अन्नैहि भूतानां ज्येष्ठम् । तस्मात्
 सर्वोषधमुच्यते । अन्नादभूतानि जायन्ते । जातान्यन्नैन वर्धन्ते । अद्यतेऽन्ति च भूतानि । तस्मादन्नं तदुच्यते इति । तस्माद्वा
 एतस्मादन्नरसमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा प्राणमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं
 पुरुषविधः । तस्य प्राण एव शिरः । व्यानो दक्षिणः पक्षः । अपान उत्तरः पक्षः । आकाश आत्मा । पृथिवी पुच्छं प्रतिष्ठा ।
 तदप्येष श्लोको भवति ॥२॥

प्राण देवा अनुप्राणन्ति । मनुष्याः पश्वक्ष्य ये । प्राणो हि भूतानामायुः । तस्मात्सर्वायुषमुच्यते । सर्वमेव तु आयुर्यन्ति ।
 ये प्राण ब्रह्मोपासते । प्राणो हि भूतानामायुः । तस्मात्सर्वायुषमुच्यते इति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा
 एतस्मात् प्राणमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा मनोमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं
 पुरुषविधः । तस्य यजुर्व शिरः । ऋगदक्षिणः पृक्षः । सामोत्तर पृक्षः । आदेश आत्मा । अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष
 श्लोको भवति ॥३॥

यतो वाचो निवर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न विभेति कदाचनेति । तस्यैष एव शारीर आत्मा
 । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्मान्मनोमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा विज्ञानमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य
 पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य श्रद्धैव शिरः । ऋतं दक्षिणः पृक्षः । सत्यमुत्तरः पृक्षः । योग आत्मा । महः पुच्छं
 प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥४॥

विज्ञानं यज्ञं तनुते । कर्माणि तनुतेऽपि च । विज्ञानं देवाः सर्वे । ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते । विज्ञानं ब्रह्म चेद्वेद् । तस्माच्चेन्न
 प्रमाद्यति । शरीरे पाप्ननो हित्वा । सर्वान् कामान् समश्नुत इति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा
 एतस्माद्विज्ञानमयात् । अन्योऽन्तर आत्माऽनन्दमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं
 पुरुषविधः । तस्य प्रियमेव शिरः । मोदो दक्षिणः पृक्षः । प्रमोदः उत्तर पृक्षः । आनन्द आत्मा । ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष
 श्लोको भवति ॥५॥

असत्रेव स भवति । असद्ब्रह्मेति वेद चेत् । अस्ति ब्रह्मेति चेद्वेद् । सन्तमेन ततो विदुरिति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । अथातोऽनुप्रश्नाः । उताविद्वान्मुं लोकं प्रेत्य । कश्चन गच्छती ३ । आहो विद्वान्मुं लोकं प्रेत्य । कश्चित्समशनुता ३ ३ । सोऽकामयत । बहु स्यां प्रजायियेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । इदैसर्वमसृजत । यदिदं किञ्च । तत्सृष्ट्वा । तदेवानुप्राविशत् । तदनु प्रविश्य । सच्च त्यच्चाभवत् । निरुक्तं चानिरुक्तं च । निलयनं चानिलयनं च । विज्ञानं चाविज्ञानं च । सत्यं चानृतं च सत्यम् भवत् । यदिदं किञ्च । तत्सत्यमित्याचक्षते । तदप्येष शलोको भवति ॥६॥

असद्वा इदमग्र आसीत् । ततो वै सदजायत । तदात्मानैस्वयमकुरुत । तस्मात्तसुकृतमुच्यते इति । यद्वै तत् सुकृतम् । रसो वै सः । रसैह्येवायं लब्ध्वाऽनन्दी भवति । को ह्येवान्यात् कः प्राण्यात् । यदेष आकाश आनन्दो न स्यात् । एष ह्येवाऽनन्दयाति । यदा ह्यैवैष एतस्मिन्नदृश्येऽनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयनेऽभयं प्रतिष्ठां विन्दते । अथ सोऽभयं गतो भवति । यदा ह्यैवैष एतस्मिन्नुदरमन्तरं कुरुते । अथ तस्य भयं भवति । तत्वेव भयं विदुषोऽमन्वानस्य । तदप्येष शलोको भवति ॥७॥

भीषाऽस्माद्वातः पवते । भीषोदैति सूर्यः । भीषाऽस्मादग्निश्चेन्द्रश्च । मृत्युर्धावति पञ्चम इति । सैषाऽनन्दस्य मीमांसा भवति । युवा स्यात्साधु युवाऽध्यायकः । आशिष्ठो दृढिष्ठो बलिष्ठः । तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य पूर्णं स्यात् । स एको मानुष आनन्दः । ते ये शतं मानुषां आनन्दाः । स एको मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं देवगन्धर्वाणामानन्दाः । स मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दाः । स एको देवगन्धर्वाणामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं पितृणां चिरलोकलोकानामानन्दाः । स एकः पितृणां चिरलोकलोकानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं पितृणां चिरलोकलोकानामानन्दाः । स एक

आजानजानां देवानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं आजानजानां देवानामानन्दाः । स एकः कर्मदेवानां
 देवानामानन्दः । ये कर्मणा देवानपियन्ति । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं कर्मदेवानां देवानामानन्दाः । स एको
 देवानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं देवानामानन्दाः । स एक इन्द्रस्याऽनन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते
 ये शतमिन्द्रस्याऽनन्दाः । स एको बृहस्पतैरानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं बृहस्पतैरानन्दाः । स एकः
 प्रजापतैरानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं प्रजापतैरानन्दाः । स एको ब्रह्मण आनन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य ।
 स यश्चायं पुरुषे । यश्चासावादित्ये । स एकः । स य एवंवित् । अस्माल्लौकात्प्रेत्य । एतमन्त्रमयमात्मानमुपसङ्कामति । एतं
 प्राणमयमात्मानमुपसङ्कामति । एतं मनोमयमात्मानमुपसङ्कामति । एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्कामति ।
 एतमानन्दमयमात्मानमुपसङ्कामति । तदप्येष श्लौको भवति ॥८॥

यतो वाचो निवर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न बिभेति कुतश्चनेति । एतैः हवाव न तपति ।
 किमहैः साधु नाकरवम् । किमहं पापमकरवमिति । स य एवं विद्वानेते आत्मानैः स्पृणुते । उभे हौवैष एते आत्मानैः स्पृणुते ।
 य एवं वेद । इत्युपनिषत् ॥९॥

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यंकरवावहै । तेजस्विनावधीतमस्तु मा विद्विषावहै । ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ।
 ॥ इति ब्रह्मानन्दवल्ली ॥

तृतीया भृगुवल्ली

ॐ सुह नाववतु । सुह नौ भुनक्तु । सुह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।
 ॥ ३० शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

भृगुर्वं वारुणः । वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तस्मा एतत्प्रौवाच । अन्नं प्राणं चक्षुशश्रोत्रं मनो
 वाचमिति । तैर्हौवाच । यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते । येन जातानि जीवन्ति । यत्प्रयन्त्यभिसंविशन्ति । तद्विजिज्ञासस्व ।
 तद् ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥१॥

अन्नं ब्रह्मेति व्यजानात् । अन्नाद्वयैव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । अन्नेन जातानि जीवन्ति । अन्नं
 प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरिव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तैर्हौवाच । तपसा ब्रह्म
 विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥२॥

प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात् । प्राणाद्वयैव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । प्राणेन जातानि जीवन्ति । प्राणं
 प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरिव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तैर्हौवाच । तपसा ब्रह्म
 विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥३॥

मनो ब्रह्मेति व्यजानात् । मनसो हैव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । मनसा जातानि जीवन्ति । मनः प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरिव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तद्यहौवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥४॥

विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात् । विज्ञानाद्वयैव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । विज्ञानैन जातानि जीवन्ति । विज्ञानं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरिव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तद्यहौवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥५॥

आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात् । आनन्दाध्यैव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । आनन्देन जातानि जीवन्ति । आनन्दं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । सैषा भार्गवी वारुणी विद्या । परमे व्योमन्प्रतिष्ठिता । य एवं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान् भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥६॥

अन्नं न निन्द्यात् । तद्व्रतम् । प्राणो वा अन्नम् । शरीरमन्नादम् । प्राणे शरीरं प्रतिष्ठितम् । शरीरे प्राणः प्रतिष्ठितः । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान् भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥७॥

अन्नं न परिचक्षीत् । तद्ब्रूतम् । आपो वा अन्नम् । ज्योतिरन्नादम् । अप्सु ज्योतिः प्रतिष्ठितम् । ज्योतिष्यापः प्रतिष्ठितः । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान् भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥८॥

अन्नं बुहु कुर्वीत । तद्ब्रूतम् । पृथिवी वा अन्नम् । आकाशोऽन्नादः । पृथिव्यामाकाशः प्रतिष्ठितः । आकाशे पृथिवी प्रतिष्ठिता । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान् भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥९॥

न कञ्चन वसतौ प्रत्याचक्षीत् । तद्ब्रूतम् । तस्माद्या कया च विधया बहूनं प्राप्नुयात् । अराध्यस्मा अन्नमित्याचक्षते । एतद्वै मुखतोऽन्नैराद्धम् । मुखतोऽस्मा अन्नैराध्यते । एतद्वै मध्यतोऽन्नैराद्धम् । मध्यतोऽस्मा अन्नैराध्यते । एतद्वा अन्ततोऽन्नैराद्धम् । अन्ततोऽस्मा अन्नैराध्यते । य एवं वेद । क्षेम इति वाचि । योगक्षेम इति प्राणापानयोः । कर्मेति हस्तयोः ।

गतिरिति पादयोः । विमुक्तिरिति पायौ । इति मानुषौस्समाज्ञाः । अथ दैवीः । तृप्तिरिति वृष्टौ । बलमिति विद्युति । यश इति पशुषु । ज्योतिरिति नक्षत्रेषु । प्रजातिरमृतमानन्द इत्युपस्थे । सर्वमित्याकाशे । तत्प्रतिष्ठेत्युपासीत । प्रतिष्ठावान् भवति । तन्मह इत्युपासीत । महान् भवति । तन्मन इत्युपासीत । मानवान् भवति । तन्नम इत्युपासीत । नम्यन्तेऽस्मै कामाः । तद्ब्रह्मेत्युपासीत । ब्रह्मवान् भवति । तद्ब्रह्मणः परिमर इत्युपासीत । पर्येण म्रियन्ते द्विषन्तः सप्तलाः । परियैऽप्रिया भातृव्याः । स यश्चायं पुरुषे ।

यशासावादित्ये । स एकः । स य एवंवित् । अस्माल्लोकात्प्रेत्य । एतमन्त्रमयमात्मानमुपसङ्घकम्य । एतं प्राणमयमात्मानमुपसङ्घकम्य । एतं मनोमयमात्मानमुपसङ्घकम्य । एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्घकम्य । एतमानन्दमयमात्मानमुपसङ्घकम्य । इमान् लोकान्कामान्नी कामरूप्यनुसञ्चरन् । एतत् साम गायन्नास्ते । हा ३ वुहा ३ वुहा ३ वु । अहमन्त्रमहमन्त्रमहमन्त्रम् । अहमन्त्रादोऽहमन्त्रादोऽहमन्त्रादः । अहैश्लोककृदहैश्लोककृदहैश्लोककृत् । अहमस्मि प्रथमजा ऋता ३ स्य । पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य ना ३ भाइ । यो मा ददाति स इदेव मा ३ वाः । अहमन्त्रमन्त्रमदन्तमा ३ द्विः । अहं विश्वं भुवनमभ्यभवाम् । सुवर्नं ज्योतीः । य एवं वेद । इत्युपनिषत् ॥१०॥

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधौतमस्तु मा विद्विषावहै ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति भूगुवल्ली ॥

॥ इति तैत्तिरीयोपनिषत् ॥

श्रीमते रामानुजाय नमः

पुस्तक प्राप्ति स्थानहरू :-

१. श्रीवेङ्गटेश मन्दिर(देवस्थान) गौशाला वत्तीसपुतली
काठमाण्डौ, फो. ०१-४४७२५७९
२. श्रीलक्ष्मीनारायण मन्दिर, पाञ्चाली, विराटनगर-१६
मोरङ्ग, फो. ०२१-४७१५७३
३. श्रीलक्ष्मीनारायण मन्दिर, धनगढी,
कैलाली, फो. ०९१-५२१५८४
४. श्रीलक्ष्मीनारायण मन्दिर कञ्चनवारी, विराटनगर-५
मोरङ्ग, फो. ०२१-४६१९८९
५. श्रीवैष्णव परिषद्को केन्द्रीय कार्यालय ,(श्रीगोदावेणुगोपाल मन्दिर),
मैतिदेवी, काठमाण्डौ, फो. ०१-४४२३५३९
६. श्रीवैष्णव युवा परिषद्को केन्द्रीय कार्यालय,
(श्रीमद्रामानुज वेद वेदविद्याश्रम,) गैडाकोट फो. ०५६-५०९०५५
७. श्रीरङ्गवेङ्गटेश मुक्तिनारायण मन्दिर,(श्री मुक्तिनाथ वेदविद्याश्रम)
कुडुलेफेदी, वाग्लुङ्ग,

वै.वा. श्री १००८ गोविन्दाचार्य (जनकपुर)
स्वामीजी महाराजका कृपापात्र
प्रकाशनार्थ आर्थिक सहयोगी

श्रीमान् आत्माराम मुरारका श्रीमती देवनायकी मुरारका